До 75-річчя видатного науковця, освітянина, громадського діяча

Епоха становлення елітного ВНЗ

5 січня 2015 р. виповнилося 75 років **Валентину Петровичу Черних** — ректору Національного фармацевтичного університету, члену-кореспонденту Національної академії наук України, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, доктору фармацевтичних наук, доктору хімічних наук, професору. 2015 р. знаменний для Валентина Петровича ще й тим, що виповнюється 50 років його науково-педагогічної та громадської діяльності і 35 років на посаді ректора. Півстоліття життя віддано служінню благородній місії — підготовці фахівців для фармацевтичної галузі, наукових і науково-педагогічних кадрів, перебудові та реорганізації Національного фармацевтичного університету, головного фармацевтичного вищого навчального закладу України, реформуванню вищої фармацевтичної освіти та фармацевтичної галузі України.

Сьогодні Національний фармацевтичний університет є авторитетним вищим навчальним закладом, відомим не тільки в Україні, а й за кордоном. Потужний прорив від невеликого інституту до елітного університету був здійснений протягом кількох останніх десятиліть, коли ВНЗ очолив нинішній ректор. Вітаючи В.П. Черних зі знаменною датою, хочемо пригадати історію становлення та розвитку галузевої освіти та її флагмана — Національного фармацевтичного університету.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ОСВІТА В ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Започаткування вищої фармацевтичної освіти на Харківщині сягає 1805 р., коли було відкрито Харківський імператорський університет. У цьому ж році Вчена рада медичного факультету отримала право проводити іспити на одержання фармацевтичного звання та присвоєння за їх результатами ступенів гезеля (аптекарського помічника), провізора та аптекаря. У 1812 р. на базі хімічної лабораторії університету було відкрито фармацевтичну лабораторію, завдяки чому студенти та особи, які готувалися до іспитів на одержання фармацевтичного звання, мали можливість отримувати знання з фармації, фармакогнозії, судово-медичного аналізу тощо. За статутом Харківського університету в 1837 р. було відкрито кафедру лікарського речовинослів'я, фармації та лікарської словесності, яку два десятиліття потому було поділено на кафедру фармації та фармакогнозії і кафедру фармакології.

З середини 1880-х років у лабораторії регулярно стали проводитися заняття з фармації та фармакогнозії для студентів медичного факультету, було значно розширено програму практичних занять фармацевтів, які слухали лекції для отримання звання провізора. Фахові знання передавали студентам видатні науковці — професори Ф.І. Гізе, Є.С. Гордієнко, Я.М. Громов, Г.Г. Корритарі. Для практичних занять із фармації та фармакогнозії відводилося по одній годині на тиждень.

На 1903 р. фармацевтична лабораторія мала свою бібліотеку, в якій були 346 томів книг, 1029 різноманітних приладів та устаткування, гербарій, фармакогностична колекція, чотири колекції мікроскопічних препаратів, дві мінералогічні колекції і дві колекції фармацевтичних препаратів. Майно лабораторії оцінювалося в 11 269 карбованців.

У 1883 р. були видані нові «Правила испытания медицинских, ветеринарных и фармацевтических чиновников», згідно з якими для отримання звання аптекарського помічника та провізора необхідно було прослухати дворічний теоретичний курс лекцій зі спеціальних дисциплін і скласти державний іспит. Така система підготовки фармацевтів існувала до 1920 р.

ВІДКРИТТЯ ГАЛУЗЕВОГО ІНСТИТУТУ

У 1920-ті роки далися взнаки наслідки тяжких політичних катаклізмів: панували розруха, голод, лютували хвороби. Тож цілком зрозуміло, що одним із своїх нагальних завдань нова влада визначила необхідність відновлення та зміцнення системи медичного забезпечення населення. Зробити це, безперечно, неможливо було без підготовки кваліфікованих кадрів. У 1921 р. постановою Народного комісаріату охорони здоров'я України і Головнауки в столичному Харкові було відкрито перший в Україні фармацевтичний інститут. Ініціатором його відкриття та першим ректором став М.О. Валяшко. Термін навчання в інституті для фармацевтів становив 3 роки, а для спеціалістів з хімічного аналізу і виробників хіміко-фармацевтичної промисловості — 4. Інститут готував фармацевтів вищої кваліфікації з аптечного профілю, фахівців із дослідження харчових і смакових якостей речовин, предметів домашнього вжитку і спеціалістів із судово-хімічного аналізу, працівників для хіміко-фармацевтичної промисловості. Навчальний процес у інституті здійснювали видатні вчені галузі — М.О. Валяшко, А.Д. Розенфельд, Я.М. Зільбер, М.П. Красовський.

У перший рік існування інституту було подано 154 заяви до вступу на навчання. Після складання колоквіуму прийняли 93 особи, причому 67 з них вже мали досвід роботи в аптеках. На другий та третій курси зараховували слухачів колишніх фармкурсів, а також тих, хто мав достатню фармпідготовку, але не склав іспити на провізорів. Загалом на другий та третій курси було прийнято 42 особи.

Організація Харківського фармацевтичного інституту стала взірцем для відкриття фармацевтичних інститутів у Києві, Вінниці, Дніпропетровську. Після возз'єднання західних областей України з Українською РСР у Львові фармацевтичне відділення медичного факультету Львівського університету було перетворено у фармацевтичний факультет Львівського медичного інституту.

РЕОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ

У зв'язку з так званою уніфікацією фармацевтичної освіти (1924 р.) доцільність існування вищих фармацевтичних закладів була поставлена під сумнів. Постановою Укрголовпрофосу інститут припинив свою діяльність. Професорсько-викладацький склад був переведений до Харківського фармацевтичного технікуму (існував із 1922 р.). У 1924 р. технікум переживав суттєві зміни, пов'язані з новою концепцією фармосвіти, яку розпочала втілювати влада і яка відводила технікумам роль основних центрів із підготовки фармацевтичних кадрів. З 1930 р. технікум отримав статус інституту. Декретом Ради Народних Комісарів СРСР (1936 р.) офіційно було закріплено існування у країні 9 фармацевтичних інститутів, й у тому числі Харківського. Навчальний процес здійснювався на робфаці, заочному та вечірньому факультетах. У 1932 р. у Харківському фармацевтичному інституті (ХФІ) навчалося 426 осіб. Авторитет інституту підвищувався, він посідав все вищі позиції в світі фармацевтичної науки. Тож не дивно, що саме харківській делегації (професори М.О. Валяшко, А.Д. Розенфельд, Ю.В. Коршун та ін.), яка брала участь у роботі Всеукраїнської конференції з фармацевтичної освіти, в 1932 р. було доручено розробити навчальну програ-

му для фармацевтичних ВНЗ. У 1937 р. Всесоюзний комітет вищої школи надав Вченій раді інституту право на присудження здобувачам ученого ступеня кандидата фармацевтичних наук. У довоєнний період ХФІ підготував 1379 спеціалістів, було захищено близько 40 дисертацій, здійснювалися дослідження за 40 науковими темами.

ІНСТИТУТ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

На початку осені 1941 р., у зв'язку з окупацією України та наближенням війни до Харкова, уряд віддав наказ про початок евакуації з міста промислових, освітніх, наукових об'єктів. Переважна більшість вартісного обладнання ХФІ була евакуйована до м. Прокоп'євська Новосибірської області, а викладацький корпус виїхав до Семипалатинська Казахської РСР, де незабаром приступив до навчально-виробничого процесу. Так, співробітники ХФІ організували на базі лабораторії аптекоуправління виробництво медикаментів для шпиталів: наркозного ефіру, уротропіну, хлористого натрію, йодистого калію, камфорної олії тощо, а у вересні 1942 р., об'єднавшись із Дніпропетровським фармацевтичним інститутом, що також прибув у евакуацію до Семипалатинська, ХФІ почав навчальні заняття. У 1944 р. інститут реевакуйовано до Харкова. Наслідки величезних збитків, нанесених матеріальній базі інституту, колективи кафедр разом зі студентами тривалий час ліквідовували самотужки. У грудні 1945 р. сталася знаменна для ХФІ подія — відбувся перший повоєнний випуск спеціалістів. Тоді дипломи про закінчення навчального закладу одержали 50 випускників, четверо з них — з відзнакою, 30 — із середнім балом «відмінно» та «добре».

РОЗВИТОК ХФІ У 1950–1980 рр.

Протягом 1950–1960 рр. у ХФІ створений потужний навчальний та науковий потенціал і зміцнена матеріально-технічна база, здійснюється активна наукова робота. У 1952 р. постановою Ради Міністрів СРСР при інституті був створений військово-фармацевтичний факультет (організатор — полковник В.Г. Чорнобривий), який започаткував традицію підготовки військових провізорів. За 6 років існування факультету було підготовлено майже 400 фахівців для збройних сил країни. У 1954 р. був введений новий навчальний план із терміном навчання 5 років.

Саме ХФІ випала почесна місія вітати в своїх стінах делегатів І з'їзду фармацевтів України, який проходив 3–5 квітня 1963 р. Форум підбив підсумки діяльності та окреслив перспективні завдання фармацевтичної науки і промисловості.

Відповідно до наказу МОЗ СРСР від 2 листопада 1972 р. «Про покращення навчально-методичної роботи у вищих медичних навчальних закладах» в інституті було створено 5 циклових методичних комісій: фармацевтична, фізико-хімічна, медико-біологічна, з суспільних дисциплін, з російської та іноземних мов.

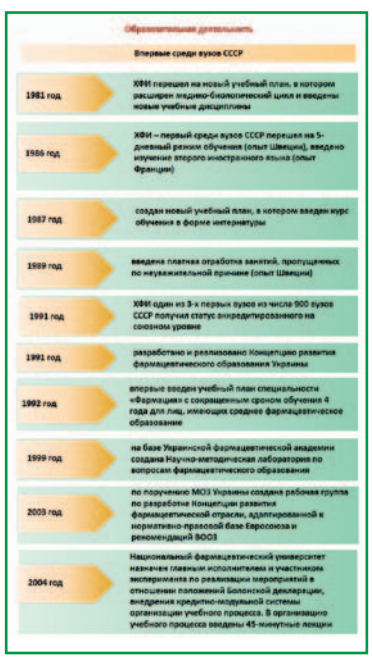

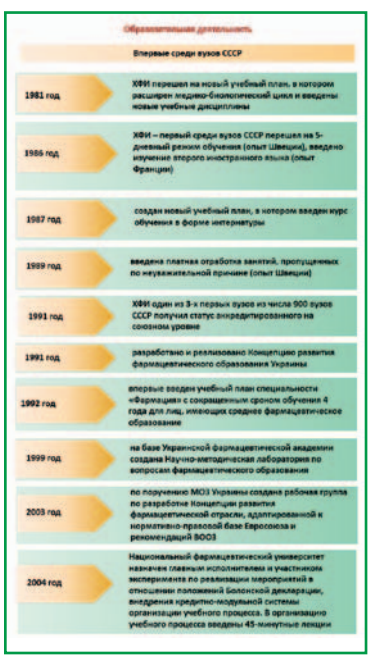

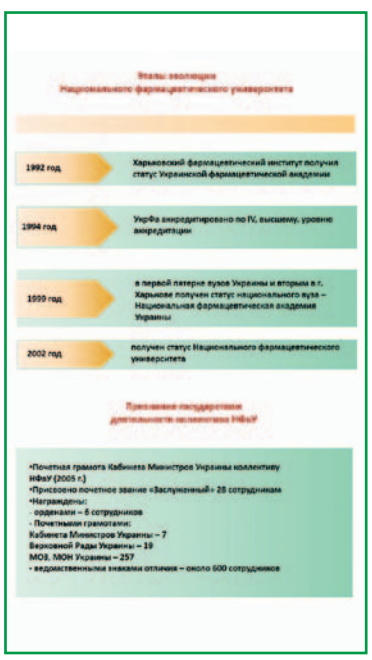

У 1973 р. ХФІ перейшов на новий навчальний план, який передбачав проведення у 10 семестрі протягом 15 тижнів спеціалізації: провізор-організатор, провізор-аналітик, провізор-технолог. З 1965 р. ХФІ почав готувати спеціалістів-фармацевтів для зарубіжних країн, а з 1974 р. у його структурі відкрито факультет із підготовки іноземних студентів. 1976 р. виявився рекордним з моменту заснування ХФІ за кількістю наукових робіт, підготовлених за один рік. У цьому ж році Вченій раді інституту надано право приймати до захисту докторські дисертації.

У стінах навчального закладу відбувся III з'їзд фармацевтів України (1979 р.). Свідченням високого рівня наукових досліджень ХФІ є те, що в 1977 р. в інституті розпочала роботу Республіканська проблемна комісія, яка раніше функціонувала в Києві при інституті удосконалення лікарів. Активно розвивався навчальний та науковий потенціал вищого навчального закладу, зміцнювалася матеріальна база. У 1981 р. інститут першим у СРСР перейшов на новий навчальний план, за яким була значно розширена частка медико-біологічних дисциплін. У 1984 р. у ХФІ відкрито факультет удосконалення провізорів. У 1992 р. ХФІ реорганізований в Українську фармацевтичну академію (УкрФА), яка у 1994 р. акредитована за найвищим IV рівнем акредитації. У 1999 р. навчальний заклад набув статусу Національної фармацевтичної академії України, у 2002 р. — Національного фармацевтичного університету.

1980 р.: В.П. ЧЕРНИХ — РЕКТОР ХФІ

В.П. Черних пройшов шлях від студента, аспіранта, асистента, доцента, професора, завідувача кафедри, декана, проректора з навчальної роботи до ректора Національного фармацевтичного університету, який очолює з 1980 р.

Сьогодні колектив університету налічує понад 20 тис. співробітників і студентів. Під керівництвом видатного організатора ХФІ, в якому навчалося 1600 студентів за однією спеціальністю «Фармація» та працювало 6 докторів наук і 73 кандидати наук, виріс в унікальний науково-освітній комплекс — Національний фармацевтичний університет, в якому сьогодні навчаються 17 500 студентів за 14 спеціальностями та здійснюють науково-педагогічну діяльність 120 докторів наук і 500 кандидатів наук, середній вік яких становить 45 років. У становлення та розвиток Національного фармацевтичного університету значний особистий внесок зробили А.О. Аркуша, О.Г. Башура, П.О. Безуглий, А.І. Березнякова, В.В. Болотов, В.С. Бондар, Л.М. Віннік, Л.І. Вишневська, Л.М. Вороніна, Н.Б. Гавриш, В.А. Георгіянц, Є.В. Гладух, В.І. Гридасов, І.С. Гриценко, В.Г. Дем'яненко, І.Л. Дикий, Д.І. Дмитрієвський, С.М. Дроговоз, Н.Ф. Дурасова, А.Л. Загайко, Г.В. Зайченко, І.А. Зупанець, К.А. Іванова, В.І. Кабачний, Л.Г. Кайдалова, Л.М. Канцедал, В.С. Кисличенко, Л.М. Коваленко, С.М. Коваленко, В.М. Ковальов, Н.М. Кононенко, О.М. Котенко, А.А. Котвіцька, Т.В. Крутських, Є.Я. Левітін, В.В. Малий, Л.М. Малоштан, О.І. Набока, А.С. Немченко, С.В. Огарь, О.І. Павлій, П.Д. Пашнєв, І.М. Перцев, О.Ф. Пімінов, С.Б. Попов, О.В. Посилкіна, З.Ф. Подстрєлова, Т.С. Прокопенко, О.А. Рубан, Б.А. Самура, Є.І. Світлична, А.Г. Сербін, Л.С. Стрельников, В.О. Тіманюк, О.І. Тихонов, В.М. Толочко, Т.А. Хохлова, Т.П. Хурсал, В.І. Чуєшов, С.Ю. Штриголь, Л.А. Шемчук, Л.В. Яковлева, Т.Г. Ярних та інші викладачі та співробітники університету. У 1991 р. ХФІ одним із перших серед 900 ВНЗ отримав статус акредитованого на союзному рівні. У 1999 р. у першій п'ятірці ВНЗ України набув статусу національного, став другим національним ВНЗ у Харкові. Під керівництвом В.П. Черних здійснений кадровий «прорив» у Національному фармацевтичному університеті: з 1980 р. підготовлено більше 130 докторів і близько 650 кандидатів наук. За рейтингом ЮНЕСКО, серед 200 кращих університетів України НФаУ має один із найвищих показників якості науково-педагогічного потенціалу — 94%. За останні 15 років у Національному фармацевтичному університеті відкрито 13 нових спеціальностей, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації, коледж. Протягом усього періоду управління університетом В.П. Черних забезпечено стабільний фінансовий стан ВНЗ, створена ефективна система соціального захисту співробітників і студентів. НФаУ посідає лідерські позиції в Україні, в національному рейтингу займає 2-ге місце серед 18 медичних навчальних закладів і 3-тє серед харківських університетів, є флагманом фармацевтичної освіти серед навчальних закладів країн СНД. Національний фармацевтичний університет нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України за вагомий внесок у розвиток медичної та фармацевтичної науки та освіти. Це університет європейського рівня, визнаний у світі, є дійсним членом міжнародних фармацевтичних та освітніх асоціацій. У 2013 р. Національний фармацевтичний університет приєднався до Великої хартії університетів. Спеціалізований ВНЗ, забезпечує комплексну підготовку фахівців високої якості за всіма напрямами фармгалузі. У його аудиторіях отримали вищу фармацевтичну освіту понад 50 тис. фахівців, серед яких понад 6 тис. магістрів фармації для 96 країн світу. Підготовка фахівців для зарубіжжя — це вагомий чинник підвищення міжнародного іміджу нашої держави та освіти. З метою реалізації державної політики кадрового забезпечення галузі В.П. Черних запропонована система підготовки фахівців «на місцях» шляхом відкриття мережі з 20 фармацевтичних факультетів при медичних ВНЗ, забезпечення їх науково-педагогічними кадрами, навчально-методичною літературою. В університеті здійснюється підготовка науково-педагогічних кадрів для фармацевтичних факультетів ВНЗ, практичної фармації України та зарубіжних країн. Уперше в системі фармацевтичної освіти України створені навчально-методичні комплекси навчальної літератури з усіх дисциплін обсягом понад 2 тис. найменувань. Навчальний процес на 100% забезпечений навчально-методичною літературою державною та іноземними мовами, якою користуються всі фармацевтичні факультети України та деяких країн СНД. Наукова спадщина університету — це понад 490 підручників і навчальних посібників, 300 монографій, понад 1500 охоронних документів на винаходи. Вченими Національного фармацевтичного університету розроблено і впроваджено у виробництво 261 новий лікарський препарат.

В.П. Черних — ініціатор та один із авторів розробки Концепції розвитку фармацевтичної галузі та освіти України, розширення спектру спеціальностей для фармацевтичної галузі, основоположник новітнього напряму в фармації: фармацевтичної опіки хворих, системи контролю якості ліків, у тому числі впровадження біоеквівалентності на засадах належної клінічної практики відповідно до світових вимог. Для підвищення авторитету та визнання на державному рівні фармацевтичної галузі з ініціативи та за безпосередньою участю В.П. Черних в Україні встановлено професійне свято — День фармацевтичного працівника (1999 р.), запроваджено нову державну нагороду — почесне звання «Заслужений працівник фармації України» (2005 р.), прийнято Етичний кодекс фармацевтичного працівника України (2010 р.), створено першу в світі Фармацевтичну енциклопедію (перше видання — 2005 р., друге — 2010 р.). Під безпосереднім керівництвом В.П. Черних культурна скарбниця Харківщини збагачена унікальною скульптурною композицією «Фармація у віках», першим у світі пам'ятником фармацевту. В.П. Черних став ідеологом зміцнення галузі та організатором проведення на базі університету V, VI і VII Національних з'їздів фармацевтів України, створення Фармацевтичної асоціації України.

В.П. Черних — видатний вчений в галузі органічної хімії, праці якого широко відомі науковій спільноті України і зарубіжжя, є автором 1260 наукових праць, серед яких підручник «Органічна хімія» в 3-х томах, удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки в 2000 р., перший підручник для вищої фармацевтичної освіти України. Заснований новий науковий напрям — синтез біологічно активних речовин — похідних дикарбонових кислот, створення на їх основі різних гетероциклічних структур і дослідження шляхів циклізації поліфункціональних реагентів в ансамблі гетероциклів. Новизну і пріоритетність наукових досліджень підтверджують 126 патентів України та Росії, 341 авторське свідоцтво. Більше 40 років віддано підготовці докторів і кандидатів наук для вищої школи і практичної фармації, започатковано вітчизняну школу хіміків-синтетиків, у рамках якої вченим підготовлено понад 60 докторів і кандидатів наук, а також (особисто та з учнями) створено 16 лікарських препаратів. За підсумками багаторічних наукових досліджень у сфері синтезу біологічно активних речовин у 1997 р. професор В.П. Черних обраний член-кореспондентом НАН України. В історії фармації України ця подія стала першим прикладом представництва фармації в академічній науці. За наукові досягнення Президія академії наук України нагородила В.П. Черних почесним знаком Національної академії наук України в 2013 р.

В.П. Черних — відомий державний і громадський діяч, ініціатор видання 7 наукових журналів Вищої атестаційної комісії (ВАК) України. Протягом 30 років працював в експертних радах ВАК СРСР та України. На даний час очолює республіканську Проблемну комісію «Фармація» МОЗ України, є головою Науково-методичної комісії з фармації Міністерства освіти і науки України, членом Вченої ради ДП «Державний експертний центр» МОЗ України, членом президії Фармакопейного комітету МОЗ України, членом Вченої медичної ради МОЗ України, членом бюро Державного фармакологічного центру з реєстрації лікарських засобів і лікарських препаратів, членом секції хімії та хімічної технології Комітету з Державних премій в галузі науки і техніки, членом колегії Державної служби України з лікарських засобів.

В.П. Черних — віце-президент Фармацевтичної асоціації України, президент Фармацевтичної асоціації Харківщини. Обирався депутатом Київської районної ради народних депутатів м. Харкова (1986 р.) і міської ради народних депутатів (1985–1987 рр.). У 1999 р. Міжнародний біографічний центр та Американський біографічний інститут визнали В.П. Черних одним із 500 найбільш впливових і видатних вчених світу. Здійснює активну міжнародну та просвітницьку діяльність. Плідна праця та видатні заслуги відомого вченого, педагога, організатора, державного і громадського діяча були неодноразово відзначені державою: нагороджений орденами «Знак Пошани», «Трудового Червоного Прапора», орденами України «За заслуги» I, II, III ступенів, князя Ярослава Мудрого IV і V ступенів, Почесною грамотою Верховної Ради України, почесними грамотами та відзнаками МОЗ та МОН України, «Відмінник охорони здоров'я», «Відмінник освіти України», «Винахідник СРСР», «Петро Могила», відзнакою Харківської облдержадміністрації «Слобожанська слава», присвоєно почесні звання «Заслужений винахідник УРСР», «Заслужений діяч науки і техніки УРСР». Харківська громадськість обрала В.П. Черних Почесним громадянином м. Харкова.

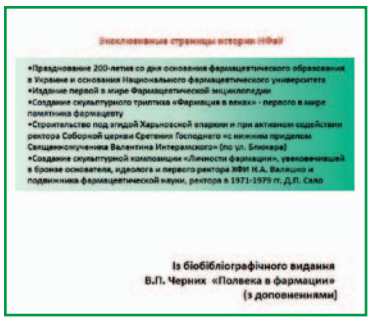

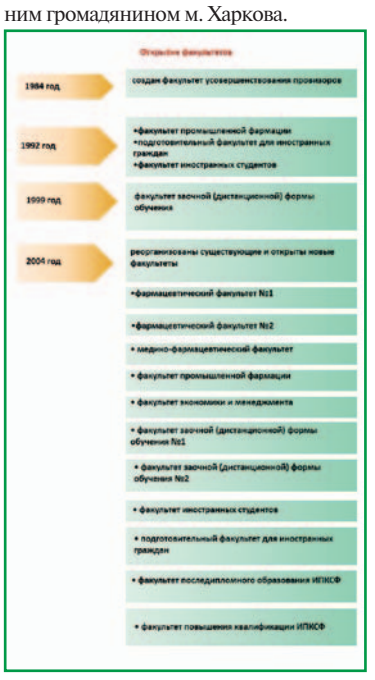

Науково-педагогічна й академічна громадськість, колектив і студенти Національного фармацевтичного університету, колеги, друзі, учні від щирого серця вітають відомого вченого, талановитого педагога, видатного організатора і реформатора вищої фармацевтичної освіти, невтомного ентузіаста і патріота фармації, який є яскравим прикладом відданого служіння інтересам освіти, науки, здоров'я людей, інтересам нашої славної України.

Нових Вам, Валентине Петровичу, звершень і злетів, невичерпного творчого натхнення та довголіття! ■